

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.2

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.2/03>

Бабенко Д.В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ ЯК ФАКТОР ЗАПОБІГАННЯ РЕЙДЕРСТВУ

Стаття присвячена дослідженню ролі установчих документів як одного з найбільш реальних факторів запобігання та протистояння рейдерству. Встановлено, що для реалізації волевиявлення засновників щодо створення господарського товариства передбачена вимога обов'язковості письмової форми такого правочину, що безпосередньо фіксується в установчих документах. Але легального поняття «установчі документи» чинне законодавство України не містить взагалі, встановлюючи виключно їх види та приписи лише стосовно змісту. З'ясовано та окреслено вимоги до установчих документів господарських товариств: товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерних, повних та командитних товариств.

Виявлено існування протягом тривалого часу правової колізії між нормами Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» і Господарського кодексу України щодо вимог до установчого документа.

Окрему увагу акцентовано на твердженні, згідно з яким держава здійснює набагато детальніше правове регулювання і контроль діяльністю саме акціонерних товариств, адже: 1) останні дозволяють залучити надзвичайно велику кількість осіб (акціонерів) і при цьому можуть зберігати належний рівень корпоративного управління підприємством, на відміну від інших організаційно-правових форм; 2) акціонерні товариства ефективніші й привабливіші для здійснення переміщень капіталу з однієї галузі або сфери економіки в іншу; 3) утримання такого підприємства вимагає суттєвих витрат у порівнянні з іншими організаційно-правовими формами.

У статті узагальнюється перелік документів, до яких держава ставить підвищені вимоги щодо їх оригінальності шляхом обов'язкового використання спеціальних нотаріальних бланків, на яких засвідчено справжність підпису особи. Разом із тим зауважено, що недосконалість статуту, засновницького договору або меморандуму є одним із найбільш вірогідних приводів для захоплення підприємства рейдерами.

Водночас наголошено на тому, що державний контроль, нагляд і вплив на зміст, форму та обсяг статутних документів господарських товариств слугують вагомими чинниками успішності підприємства й повинні стати на заваді протиправних і недобросовісних дій третіх осіб.

Ключові слова: акціонерні товариства, господарські товариства, корпоративні підприємства, нотаріальний бланк, рейдерство, статут, установчі документи.

Постановка проблеми. Загальновідомий факт високого інвестиційного потенціалу України сприяє залученню фінансових активів щодо створення, розвитку та підтримки багатьох сфер ефективною підприємницької діяльності. Зазвичай вибір потенційних об'єктів вкладання грошових коштів

завжди пов'язаний із оцінкою, аналізом, ризиком й вибором найбільш привабливих і перспективних галузей та окремих проектів, які в майбутньому принесуть інвесторам максимальний прибуток.

З'ясовано, що впродовж останніх 10 років у нашій державі найбільшою популярністю

в залученні активів та вливанні фінансової допомоги користуються сфери агросектору, IT, машинобудування, енергетики, металургії, тощо. Водночас в умовах жорсткої конкурентної боротьби перед державою, суспільством і свідомістю окремих людей стоїть доволі непросте завдання – створення привабливих, сприятливих та найбільш безпечних умов залучення інвестицій в Україну.

Одночасно із цим постійно визначеними проблемами, які стають на заваді успішного здійснення комерційної діяльності, тривалий час є корупція, рейдерство, всебічна доступність капіталу, тіньова частина економіки, ненадійність банків та інших фінансових установ, а також бюрократія й постійний тиск із боку окремих органів державної влади, тощо.

Як правило, в нашій державі непоодинокими стають випадки протиправного заволодіння частками учасників у статутному капіталі товариства, незаконного отримання майна підприємства, виведення з нього коштів тощо. Захоплення частки найчастіше супроводжується якнайшвидшою зміною складів органів управління юридичною особою – наглядової ради та виконавчого органу. Новообраний та нелегітимний керівник вчиняє дії, спрямовані на ускладнення або неможливість відновлення становища, яке існувало до порушення права. При цьому однією з найбільш розповсюджених підстав для впровадження зазначеного алгоритму рейдерів слугує недосконалість установчих документів господарського товариства.

Зважаючи на окреслені виклики, які стають на заваді успішної реалізації підприємницької діяльності, вкрай ефективним захистом від протиправного захоплення підприємства, його майна та/або коштів буде належний та зважений підхід до формування установчих документів господарських товариств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені вище проблемні питання ніколи не були позбавлені уваги з боку вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі права, засобів масової інформації і представників громадськості. Так, чимало наукових праць В.Б. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, І.С. Гриценко, В.О. Заросила, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, О.М. Миколенко, В.М. Селіванова, А.М. Чорної та інших було присвячено загальним проблемам адміністративного права, суб'єктам публічного управління, адміністрування та контролю. Водночас аспекти захисту, дотримання конституційних прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб досліджували М.І. Ануфрієв,

Ю.А. Компанієць, В.В. Копейчиков, Н.М. Пархоменко, О.Ф. Скакун; аналізу діяльності господарських товариств та їх взаємодії із суб'єктами владних повноважень присвячувались наукові роботи С.І. Бевз, О.В. Гарагонича, І.В. Дроздової, О.Р. Кібенко, А.С. Мацка, М.В. Руденка, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Ю.О. Тихомирова, В.С. Шестак та інших. Проте, і на превеликий жаль, майже до сьогоднішнього часу питанням правильного оформлення установчих документів господарських товариств як найбільш дієвого фактору запобігання рейдерству не приділялося достатньої уваги, а сама ця проблематика здебільшого розглядалася лише як вузько спрямована мета незважаючи на її повсякденну актуальність, негаразди й постійні загрози.

Постановка завдання. Дослідження сучасного стану, визначення актуальних проблем укладання і погодження змісту й форми установчих документів господарських товариств, з'ясування позитивного впливу правильного оформлення статутних документів як одного із дієвих засобів протидії рейдерству.

Виклад основного матеріалу. Незалежно від того, вкладають інвестори капітал у вже наявні підприємства чи розпочинають комерційну діяльність із нуля, найбільш актуальними і водночас вкрай важливими залишаються питання організації належного рівня адміністративно-правового забезпечення діяльності господарських товариства захисту прав учасників (акціонерів) юридичних осіб. Наразі доступність й оперативність створення таких організацій напряду залежать від суб'єктів владних повноважень.

Юридичні особи у тому числі й господарські товариства створюються в результаті свідомого рішення, яке являє собою вільне волевиявлення своїх засновників. Проте держава (в особі конкретно визначених суб'єктів публічного управління та адміністрування) залишає за собою функцію забезпечення та здійснення контролю за дотриманням інтересів всіх учасників правовідносин. Саме тому обов'язковою складовою частиною процедури створення юридичної особи є державна реєстрація.

Так, частиною чотири статті 87 Цивільного кодексу України [15] встановлено, що юридична особа вважається створеною із дня її державної реєстрації. Водночас Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», зокрема пунктом 4 частини 1 статті 1, конкретно визначено, що державна реєстрація юридичних

осіб є офіційним визнанням шляхом засвідчення державою факту створення юридичної особи, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, про юридичну особу, а також проведення інших реєстраційних дій [12].

Однак навіть до моменту державної реєстрації процес створення господарських товариств є результатом свідомої вольової поведінки усіх засновників та об'єктом адміністративно-правового захисту майбутніх учасників підприємства від протиправної поведінки недоброзичливців.

Загальновідомо, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [6]. Зазначене правило закріплено у статті 42 Конституції України та слугує гарантом свободи в можливостях та виборі вектору здійснення комерційної діяльності. Отже, як слушно зауважив О.В. Гаргонич, право на створення корпоративного підприємства є загальним і рівним для всіх суб'єктів господарського права [7, с. 79].

Для реалізації волевиявлення засновників щодо створення господарського товариства встановлена вимога обов'язковості письмової форми такого правочину, що безпосередньо фіксується в установчих документах. Але легального визначення поняття «установчі документи» чинне законодавство України не містить, визначаючи виключно їх види та приписи стосовно змісту.

Проте правова доктрина встановлює, що установчим документом юридичної особи є локальний нормативний акт, у якому закріплюється її правовий статус, організаційно-правова форма та інші вимоги, встановлені законом [7, с. 86]. Так, наприклад, частиною 5 статті 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлено, що у статуті товариства зазначаються відомості про: повне та скорочене (за наявності) найменування товариства; органи управління товариством, їхню компетенцію, порядок прийняття ними рішень; порядок вступу до товариства та виходу з нього [13]. Утім, зазначений перелік не є вичерпним, оскільки установчий документ товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю може включати до свого змісту інші положення, які не суперечать закону.

Однак слід зазначити, що згаданим вище Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» суттєво зменшено обсяг обов'язкових положень, які мають зазначатися у статуті такої юридичної особи. На підґрунті цього тривалий час існувала правова

колізія між нормами Закону [13] та Господарського кодексу України [4] щодо вимог до установчого документа.

Частиною 4 статті 82 Господарського кодексу України встановлювалася суперечлива норма імперативного змісту, згідно з якою статут товариства з обмеженою відповідальністю, крім відомостей, зазначених у частині другій цієї статті (найменування, мета і предмет діяльності, склад і компетенція органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови реорганізації та ліквідації), повинен містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів [4].

3 лютого 2021 року, після спливу майже чотирирокового терміну з моменту появи даних суперечностей, Верховною Радою України прийнято Закон № 3497 «Про внесення змін до Господарського кодексу України щодо усунення правових колізій у вимогах до статуту товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю». Зазначеним законом виключено норму, яка створювала неузгодженості у двох нормативно-правових актах, а саме відтепер частина 4 статті 82 Господарського кодексу України викладена у новій редакції. Законодавець визначив, що виключний перелік відомостей, які мають міститися у статуті товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю визначаються спеціальним законом – Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Разом із тим на протигагу згадуваним вище формам господарських товариств, установчий документ акціонерного товариства (статут, згідно із частиною першою статті 13 Закону України «Про акціонерні товариства») повинен містити значно ширший перелік відомостей у порівнянні з товариствами з обмеженою чи додатковою відповідальністю. На нашу думку, вказане впливає з більш детального правового регулювання і контролю держави за діяльністю акціонерних товариств, адже:

1) останні дозволяють залучити надзвичайно велику кількість осіб (акціонерів) і при цьому можуть зберігати належний рівень корпоративного управління підприємством, на відміну від інших організаційно-правових форм;

2) акціонерні товариства досить ефективні і привабливі для здійснення переміщень капіталу з однієї галузі або сфери економіки в іншу;

3) утримання такого підприємства вимагає суттєвих витрат у порівнянні з іншими організаційно-правовими формами [7, с. 51].

Окрім того, слід зазначити, що відповідно до частини 1 статті 82 Господарського кодексу України установчим документом повного товариства і командитного товариства є засновницький договір.

Розглядаючи такий правочин як засновницький договір повного чи командитного товариства, доцільно виокремити особливості щодо змісту такого договору. Так, окрім загальних вимог, викладених у статті 4 Закону України «Про господарські товариства» [11], установчий документ командитного товариства повинен включати відомості про розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства (стаття 76 Закону України «Про господарські товариства»).

Разом із тим засновницький договір про повне товариство повинен також визначати розмір частки кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення вкладів, форму їхньої участі у справах товариства (стаття 67 Закону України «Про господарські товариства») [11].

Таким чином, наразі приділяти належну увагу статутним документам – вкрай важливий контрольний та регулятивний аспект діяльності як держави, шляхом постійного удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють сферу створення та реєстрації юридичних осіб (у тому числі, актуалізація положень модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю), так і засновників, шляхом урахування рекомендацій компетентних органів та впровадження «анти-рейдерських запобіжників» у розробці установчих документів власної редакції. Недосконалість таких локальних нормативних актів (статуту, модельного статуту, засновницького договору, меморандуму, тощо) є одним із приводів для захоплення підприємства рейдерами, про що неодноразово наголошувало Міністерство юстиції України на офіційному веб-сайті, в роз'ясненнях та рекомендаціях.

Водночас адміністративно-правове регулювання з боку держави в особі її уповноважених органів передбачає суворий контроль за дотриманням засновниками господарських товариств (або їх представниками) вимог щодо форми, змісту та обсягу документів, котрі подаються для державної реєстрації відомостей про юридичних осіб: статтею 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлено перелік підстав для відмови у проведенні

державної реєстрації, серед яких – невідповідність документів вимогам чинного законодавства та недотримання вимог щодо нотаріального засвідчення справжності підпису під час прийняття рішень, тощо [12].

Також правовими новелами у сфері захисту корпоративних прав учасників при вчиненні реєстраційних дій є обов'язкове використання спеціальних нотаріальних бланків документів, у випадках, встановлених законом. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» № 159-IX від 03 жовтня 2019 року внесено зміни та викладено положення наявних правових норм у новій редакції, включаючи положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Через те з моменту набрання чинності відповідних зазначених змін обов'язковим стало застосування нотаріально посвідченої довіреності від юридичної особи у випадку, якщо документи для державної реєстрації подаються безпосередньо її представником. Окрім того, з обов'язковим використанням спеціальних нотаріальних бланків, на яких засвідчено справжність підпису особи, подаються:

- рішення загальних зборів учасників, які передбачають внесення змін до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

- заяви про вступ та вихід із товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю;

- акти приймання-передачі корпоративних прав (із нормативним закріпленням обов'язковості подачі суб'єкту державної реєстрації примірника оригіналу такого акту для долучення до матеріалів реєстраційної справи);

- нотаріально засвідчена копія паспорта кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи.

Висновки. З урахуванням викладеного вище можна зробити висновки:

1. Адміністративно-правове регулювання питань створення й діяльності господарських товариств потребує постійного аналізу та дослідження з поступовим впровадженням найбільш ефективних форм, способів, засобів, прийомів і механізмів задля покращення інвестиційного клімату України, підвищуючи рівень безпеки таких суб'єктів комерційної діяльності та захищаючи права їх власників.

2. Одним із основних і найголовніших напрямів розвитку діяльності органу законотворення

України та окремих органів виконавчої влади у сфері державної реєстрації є подолання проблеми рейдерства, яке створює одну з найбільших загроз успішності сучасній підприємницькій діяльності.

3. Використання спеціальних нотаріальних бланків із багатоступеневим захистом від підроблення та їх суворий облік слід здійснювати в сукупності з контролем за недобросовісним людським фактором. Ці дії певною мірою захищають права й власність учасників, створюють додатковий бар'єр на шляху щодо формування можливостей протиправного захоплення підприємства.

4. Державний контроль, нагляд і вплив на зміст, форму та обсяг статутних документів

господарських товариств слугують вагомими чинниками успішності підприємства й повинні стати на заваді протиправним і недобросовісним діям третіх осіб.

Перспективи наших подальших досліджень будуть спрямовані на окреслення й висвітлення питань удосконалення теоретичних та нормативних аспектів при розробці установчих документів господарських товариств, а також напрацьованні теоретичних, практичних, а також методичних рекомендацій для майбутніх інвесторів, що значною мірою убезпечить останніх від перспектив «залишитися ні з чим», через неправомірні дії рейдерів або інших третіх осіб.

Список літератури:

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.

2. Бабенко Д.В. Окремі питання адміністративно-правового регулювання створення господарських товариств. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 29-30 січня 2021 року)*; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. С. 93–96.

3. Бевз С.І. Державне управління у сфері господарської діяльності: адміністративно-правові засади : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 319 с.

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV. *Вісник Верховної Ради*. 2003. № 18–22.

5. Декрет Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31 грудня 1992 року № 24-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-92#Text>.

6. Конституція України від 28.06.96 № 254 к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. С. 141.

7. Корпоративне право: навчальний посібник / Гарагонич О.В., Грудницька С.М., Дорошенко Л.М. та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ : АртЕк, 2018. 400 с.

8. Про акціонерні товариства : Закон України № 514-VI від 17.09.2008. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

9. Про внесення змін до Господарського кодексу України щодо усунення правових колізій у вимогах до статуту товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України № 3497 від 03.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68859.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності : Закон України № 159-IX від 03.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20/ed20200716#n220>.

11. Про господарські товариства : Закон України № 1576-XII від 19.09.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.

12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України № 755-IV від 15.05.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.

13. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України № 2275-VIII від 06.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.

14. Поняття і статус підприємства державної форми власності у контексті чинного законодавства України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4742.

15. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Babenko D.V. CONSTITUTIONAL DOCUMENTS OF BUSINESS COMPANIES AS A FACTOR OF PREVENTION OF RAIDING

The article is devoted to the study of the role of constituent documents as one of the most real factors in preventing and combating raiding. It is established that in order to implement the will of the founders to establish a company, there is a requirement for the written form of such a transaction, which is directly recorded in the constituent documents. However, the current legislation of Ukraine does not contain the legal concept of constituent documents at all, establishing only their types and instructions only in terms of content. The requirements to the constituent documents of business companies are clarified and outlined: limited and additional liability companies, joint-stock, general and limited partnerships.

The existence of a long-term legal conflict between the norms of the Law of Ukraine About Limited and Additional Liability Companies and the Commercial Code of Ukraine regarding the requirements for the constituent document has been revealed.

Particular attention is paid to the statement that the state carries out much more detailed legal regulation and control of joint-stock companies, because: 1) the latter allow to attract an extremely large number of people (shareholders) and can maintain the appropriate level of corporate governance – legal forms; 2) joint-stock companies are more efficient and attractive for the movement of capital from one industry or sphere of the economy to another; 3) the maintenance of such an enterprise requires significant costs in comparison with other organizational and legal forms.

The article summarizes the list of documents to which the state imposes increased requirements for their originality by mandatory use of special notarized forms, which certify the authenticity of the signature of the person. However, it is noted that the imperfection of the charter, memorandum of association or memorandum is one of the most likely reasons for the capture of the company by raiders.

At the same time, it is emphasized that state control, supervision and influence on the content, form and scope of statutory documents of companies are important factors in the success of the enterprise and should hinder illegal and unfair actions of third parties.

Key words: *joint-stock companies, business associations, corporate enterprises, notarial form, raiding, charter, constituent documents.*